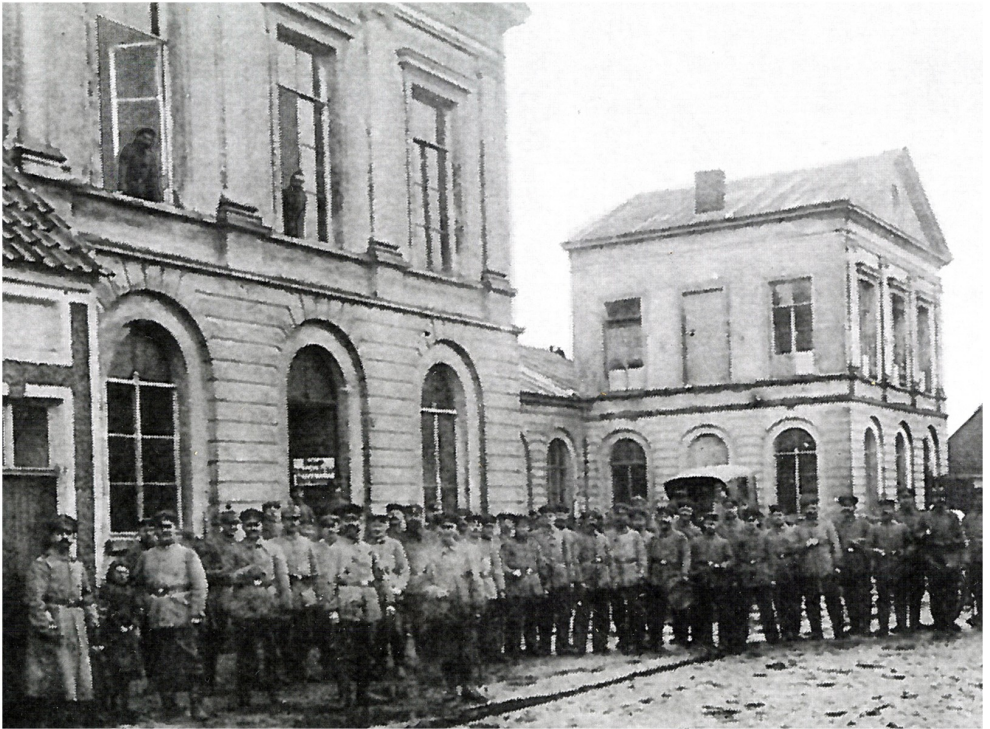

EEN WANDELING DOORHEEN ZELZATE TEN TIJDE VAN WERELDOORLOG I

Heemkundige
Kring
Selsaete

KONINKLIJK
ATHENEUM
ZELZATE

Go!

onderwijs
van de Vlaamse
Gemeenschap

Hartelijk welkom op deze wandeling. We gidsen je langsheen stille getuigen van de Eerste Wereldoorlog in Zelzate. Heel wat gebouwen en locaties werden toen ingepalmd door de Duitse bezetter. Voor wie nog meer achtergrondinformatie wenst, verwijzen wij naar de QR-codes aan de verschillende gebouwen en monumenten.

1

7

2

8

3

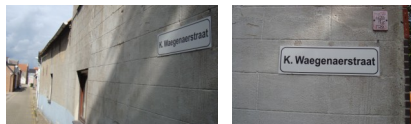
9

4

10

5

11

6

12

In Flanders Fields

*In Flanders Fields the poppies blow
Between the crosses, row on row,
That mark our place; and in the sky
The larks, still bravely singing, fly
Scarce heard amid the guns below.
We are the Dead. Short days ago
We lived, felt dawn, saw sunset glow,
Loved, and were loved, and now we lie
In Flanders Fields.*

*Take up our quarrel with the foe:
To you from failing hands we throw
The torch; be yours to hold it high.
If you break faith with us who die
We shall not sleep, though poppies grow
In Flanders Fields*

In Vlaanderens velden (Letterlijke vertaling)

“In Vlaanderens velden bloeien de klaprozen
Tussen de kruisen, rij aan rij
die onze plek aangeven; en in de lucht
vliegen leeuweriken, nog steeds dapper zingend
zelden gehoord te midden van het kanongebulder aan de grond.
Wij zijn de doden. Enkele dagen geleden
leefden we nog, voelden de dageraad, zagen de zon ondergaan
beminden en werden bemind en nu liggen we
in Vlaanderens velden
Neem ons gevecht met de vijand weer op:
Tot u gooien wij, met falende hand
de toorts; aan u om haar hoog te houden
Als gij breekt met ons die sterven
zullen wij niet slapen, ook al bloeien de klaprozen
in Vlaanderens velden.”

Major John McCrae – 1915 - Boezinge

Selzaete. Molenstraat

De eerste Duitse tekenen van de oorlog waren in Zelzate merkbaar op 12 oktober 1914. Op de hoek van de Leegstraat, Wachtebekestraat, aan het café "In het Lammeke" en op de andere hoek van het estaminet stopte rond 14.00 uur een Duitse verkenners-cyclist. Na observatie keerde hij terug naar het Kloosterbos.

DE MOLENSTRAAT

Nu: Kruispunt Wachtebekestraat / Leegstraat

Kort daarna volgden drie ulanen te paard, die op dezelfde plaats afstegen, de Leegstraat observeerden en zich terugtrokken. Die ulanen waren de voorhoede van het regiment infanterie, in gevechtscledij en met pinhelm.

Ulaan: Duitse ruiterspatrouilles tijdens de Eerste Wereldoorlog werden door Belgische burgers steevast ulanen genoemd, hoewel het evengoed dragonders, huzaren of kurassiers konden zijn. De voor ulanen eertijds karakteristieke stalen lans was in het eerste decennium van de 20e eeuw bij alle cavalerieonderdelen als wapen ingevoerd - vandaar de verwarring. Hun plotselinge verschijnen en verdwijnen, hun snelle optreden en hun geheimzinnige tactiek veroorzaakten veel angst.

RIJKSMIDDENSCHOOL LEEGSTRAAT 4

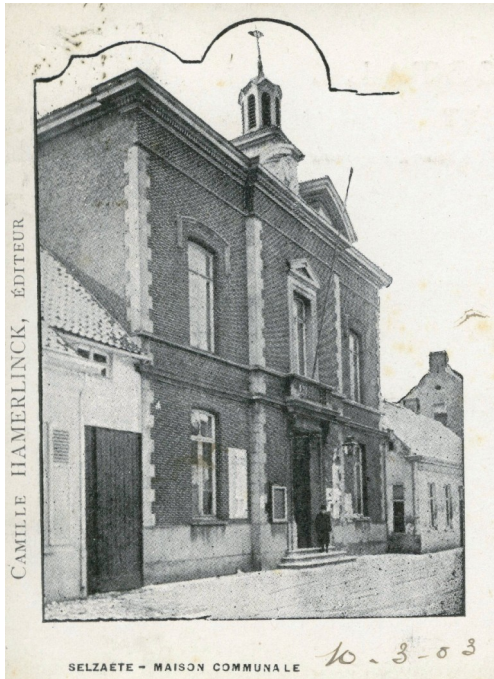

Tijdens Wereldoorlog I waren in de Rijksmidschool (gebouwd in 1881) Duitse troepen gelegerd.

Zelzate werd beschouwd als een “Etappengebied”. Een etappegebied is het gebied in de achterwaartse verbindinglijnen van een leger waar de voorraden bewaard worden en waar de verplegingsdienst zich bevindt. Hier gingen de Duitse eenheden ook rusten en was er geringe bewegingsvrijheid voor de lokale bevolking. De inwoners mochten het *Etappengebied* amper verlaten en werden gecontroleerd door de “Etappeninspektion”.

In december 1914 verbleven er meer dan 600 Duitse soldaten in Zelzate. De Duitsers schreven op de voordeur het mogelijk aantal logés op basis van de afmetingen van de voorgevel. Verschillende woningen werden in beslag genomen of omgebouwd tot soldatenheim.

Op de foto zien we de Duitse soldaten van de tweede Kompagnie Landsturm van het batalion Oberlahnstein.

Het imposante bak- en hardsteengebouw van drie traveeën en twee bouwlagen, werd gebouwd in 1868 naar ontwerp van de Gentse architect E. de Perre-Montigny.

Na de bouw van het nieuwe gemeentehuis op de Grote Markt in 1938, werd het ingericht als moederhuis en Volkskliniek. Momenteel zijn er sociale woningen in gehuisvest.

Behouden voorgevel, verticaal gemarkeerd door hoekkettingen en een door hoekkettingen afgelijnd middenrisaliet, en horizontaal geleded door een arduinen plint, pui- en kordonlijst. Rechthoekige poort met drie treden in geprofileerde omlijsting op neuten, met bekronende rechte kroonlijst op voluutconsoles.

oud gemeentehuis Groenstraat

Het oude gemeentehuis in de Groenstraat (nu Franz Wittoucklaan) werd gebouwd en in gebruik genomen in 1870. Op 8 oktober 1914 vergaderde koning Albert I hier met de legerleiding.

Koning Albert I volgde het landleger dat op de vlucht geslagen was voor de Duitsers en zich verschoolde achter het kanaal Gent-Terneuzen. Hij kwam met zijn troepen aan in Zelzate op 8 oktober 1914. Hij inspecteerde het gebied, bracht de nacht van 8 op 9 oktober door in de woning van brouwer en schepen Cesar De Clercq aan de Westkade en vertrok in de avond van 9 oktober naar Eeklo.

Tijdens Wereldoorlog I bleef koning Albert I bij zijn soldaten in de loopgraven. Na de oorlog richtten de oud-strijders in Nieuwpoort naast de IJzer een monument op om hem te gedenken en te eren. De koning ging de mythologie van de Belgische geschiedenis in als koning-ridder en koning-soldaat.

SOLDATENHEIM

OOSTKADE: Recht tegenover zwembad (fietsatelier)

Ten tijde van de oorlog was dit het huis van de weduwe van Jules De Clercq aan de Oostkade. Het werd ingericht als een soldatenheim. De inrichting van het huis gebeurde op kosten van het gemeentebestuur. Vaak moest een gemeente hiervoor leningen aangaan. Burgemeester Cesar De Clercq ging leningen aan bij de stad Gent, bij particulieren en bij het Gemeentekrediet.

Vaak zorgden de Belgische inwoners tegen betaling voor de was van de Duitsers. Door die inwoning leerden ze de Duitsers vaak van een andere kant kennen: gewone mensen die ook bang en bedroefd waren, die ook honger en heimwee hadden.

BURGERWONING BIJ MOUTERIJ WESTKADE

KONING ALBERT
Opperbevelhebber van het Belgisch Leger
(1914-1918)

Foto Louche-Brand

Zelzate kende rond de eeuwwisseling verschillende mouterijen. Eén van de bekendste was deze van de familie De Clercq op de Westkade. (Op de foto bovenaan te zien aan de kade van het kanaal.) Links van de mouterij stond een wit herenhuis (eigendom van brouwer en schepen Cesar De Clercq) waarin koning Albert I in de nacht van 8 op 9 oktober 1914 overnachtte. Hij inspecteerde het gebied en vertrok in de avond van 9 oktober naar Eeklo.

Vandaag zijn deze gebouwen gesloopt en verdwenen en vervangen door de winkelketen Colruyt.

Het oorlogsmonument werd gebouwd door Louis Willems (bijgenaamd Scheve Louis). Hij boetseerde in 1921 een soldaat in zegevierende houding (als model gebruikte hij François Steyaert). De opdracht werd gegeven door de toenmalige burgemeester De Tilloux. De omheining is in de loop der jaren verdwenen, evenals de kiosk op de volgende foto.

Onder de Duitsers die in het *Etappengebied* verbleven waren ook muzikanten. Die werden ondergebracht in het café op de plaats waar nu KBC gevestigd is. Op regelmatige tijdstippen traden zij hier op.

OORLOGSMONUMENT - WERELDOORLOG I KIOSK MET DUITSE FANFARE VOEDSELBEVOORRADING

MARKT

Tijdens de oorlog was hier een afdeling van de CRB (Commission for Relief in Belgium) gevestigd, een Amerikaans hulpcomité dat ervoor zorgde dat levensmiddelen in het land kwamen en verdeeld werden. De eetgewoonten van de bevolking veranderden noodgedwongen drastisch, zelfs bij de burgerij.

Koffie, boter en vlees werden van het menu geschrapt. Zelfs aardappelen werden een gegeerd product. De Belgen aten vooral brood, maïs, erwten, rijst, soep en aardappelen. Wie geluk had, kreeg wat Amerikaans spek te eten. Traditionele recepten werden vervangen door oorlogsrecepten. Vanaf de winter van 1917 werd de voedselschaarste nijpend.

Selzaete — Brücke mit Wachhaus.

DE BRUGHUIZEN

GROTE MARKT 2 - 4

De brughuizen waren vroeger de woning van twee families brugwachters. Het huis werd gebouwd in 1910 door aannemer Victor Gouwy. Tot halverwege de jaren zestig lag hier de brug die een verbinding vormde tussen de linker- en rechterkanaaloever.

De eerste elektrisch aangedreven klapbrug kwam er in 1911.

Op 12 oktober 1914 zagen twee werknemers van de fabriek Sopar hoe de Belgische genietroepen de kabel die de elektrische stroom voor de brug aanvoerde, onbruikbaar maakten. Het verkeer over het kanaal bleef gedurende de hele oorlog enkel mogelijk via vloten of via een met de hand bediende brug.

De brughuizen hoorden oorspronkelijk bij de brug die over het tweede kanaaltracé liep. Een tijdlang waren het museum van de Tweede Gidsen en het museum van Mietje Stroel erin ondergebracht. Na een grondige opknapbeurt doet het nu dienst als gebouw voor gemeentelijke diensten en ook onze burgemeester zetelt er.

KOMMANDANTUUR HAVENLAAN 5

Het gebouw in de Havenlaan was een ondergeschikte Grenzkommandantur. De woning was oorspronkelijk eigendom van de familie Tijdgadt, nu van de vrouwelijke dierenarts dr. A. Bouckaert. Vanuit dit gebouw volgden de Duitsers de controle op alle domeinen van het dagelijkse leven op de voet: handel en ambacht, grondstoffen en voedselvoorraden, paarden en reisduiven, persoonlijke bewegingsvrijheid enzovoort.

STUIVER - TOLHUIS STUIVER - HAVENLAAN 81

Dit terrein was vroeger de grenspost langs de weg naar Sas van Gent, Nederland. De grenspost kreeg de naam "De Stuver". Het was een verwijzing naar de herberg "De letste Stuyver" die hier eind zeventiende, begin achttiende eeuw was gevestigd. Reizigers verteerden hier hun laatste vreemd geld. De Stuver is verdwenen in het nieuwe kanaaltracé van de jaren zestig.

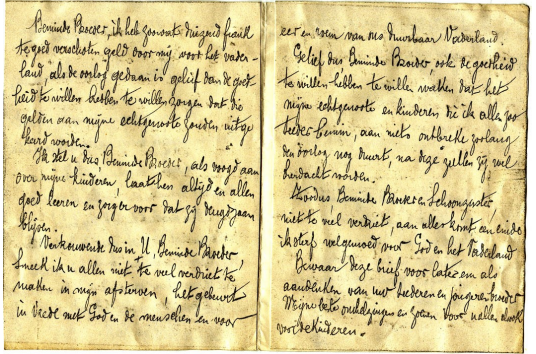
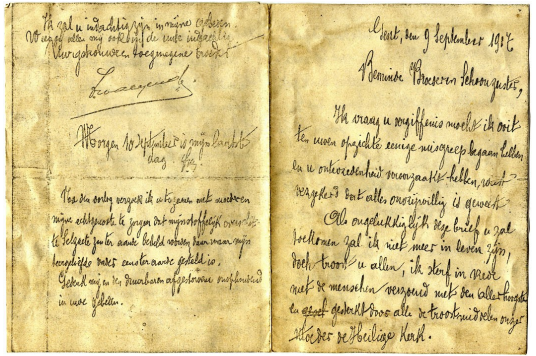
Op 16 juli 1917 kwamen in Zelzate Engelse vliegtuigjes de vijandige stellingen bombarderen. Ook de kleine grenscentrale was een van de doelwitten. Twee bommen werden gedropt. De ene kwam niet tot ontploffing, de andere miste op 20 meter na. Niet de centrale was vernield, maar wel het café van Florimond De Clercq en Victorine Seels. Beide werden gedood, net als de toen aanwezige August Steyaert. De drie kinderen, Jeanne, Maria en Leonie overleefden de aanval wel, aangezien zij aan de andere kant van het huis sliepen.

Het douanekantoor werd gebouwd in 1910 door Victor Gouwy. Vroeger waren hier ook talrijke schipperscafés, schipperswinkels en expeditiekantoren. Later deed het gebouw dienst als vrederecht. Sinds 1999 is het in privéhanden en werd het omgebouwd tot een Bed and Breakfast met een prachtige Japanse tuin en een kunstgalerij.

Karel Waegenaer werd geboren in Zelzate op 5 februari 1893. Hij was werkzaam als douanier te Boekhoute tijdens Wereldoorlog I. Vanuit deze functie vormde hij het contactpunt van verschillende verzetsgroepen en spionnen voor het doorgeven van brieven met informatie over "den vijand". Karel werd waarschijnlijk verklikt en aangehouden door de Duitse bezetter.

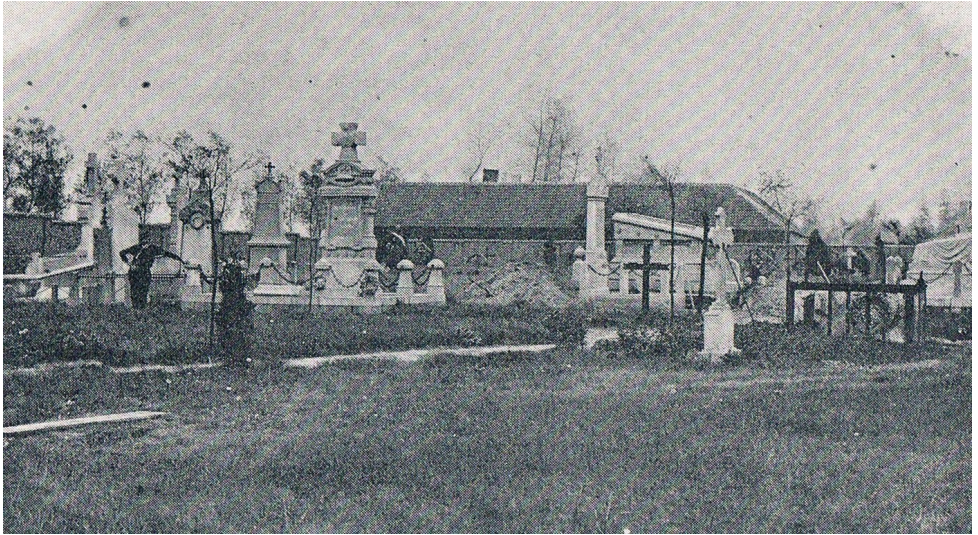
KAREL WAEGENAER KAREL WAEGENAERSTRAAT

Hij werd gefusilleerd op het terechtstellingsoord aan de Martelaarslaan in Gent op 10 september 1917.

Hij heeft een begraafplaats in Boekhoute, maar uit zijn briefwisseling bleek dat het zijn laatste wens was om naast zijn vader in Zelzate begraven te worden. Hij kreeg in 1918 een staatsbegrafenis in Zelzate. Zijn graf is nog steeds te bezoeken op het kerkhof (zie volgende bezienswaardigheid nummer 11).

Het straatje dat de Havenlaan met de Sint-Stevensstraat verbindt, werd naar hem genoemd (het is amper 150 meter lang).

In 1377 stond er reeds een kapel op deze plaats, de Sint-Laurentiuskapel. In 1530 werd er een pastorie aan toegevoegd.

In de volgende eeuwen werd de kerk vergroot met zijbeuken, een koor enzovoort.

In 1880-1881 werd de kerk afgebroken en werd de nieuwe kerk op de Grote Markt in gebruik genomen. Op deze plaats is nu het gemeentelijk kerkhof gevestigd.

Op de foto ziet u het kerkhof na afbraak van de kerk en pastorie.

HET KERKHOF

KERKSTRAAT

Naast het oorlogsmonument op de Grote Markt is er ook nog een grafmonument terug te vinden op het kerkhof. Daar staan de namen op van de burgerslachtoffers die vielen tijdens Wereldoorlog 1. Het graf ligt op plaats E 298.

Opvallend is dat op dit monument de foto van Karel Waegenaer is aangebracht. Er staan ook namen van burgerslachtoffers op die niet op het monument op de Grote Markt zijn vermeld.

Op het kerkhof is er een erepark voor gesneuvelde militairen. Er liggen 6 militaire slachtoffers uit de Eerste Wereldoorlog en in totaal 240 oud-strijders van 1914-18 en 1940-45.

HET KLOOSTER

KERKSTRAAT 64A

Dit gebouw is een voormalig kasteel, gebouwd in 1851 door notaris Bruno van de Wattijne. Bruno had tien kinderen en had nood aan een ruime huisvesting. Hij stierf echter voor de nieuwbouw en zijn kinderen verkochten grond, kasteel en land op 27 oktober 1864 aan de Eerwaarde Zusters. Zij trokken in de woning in 1865 en het gebouwencomplex groeide uit. In juni 2009 verlieten de laatste zusters van de Heilige Vincentius a Paulo hun klooster.

Tijdens Wereldoorlog 1 deed het klooster dienst als opvangcentrum voor de vele vluchtelingen die in Zelzate aankwamen. Het deed ook een tijd dienst als lazarette (noodhospitaal).

De huidige eigenaars van het klooster stellen zich als doel de gemeente Zelzate nieuw sociaal cultureel leven in te blazen en ruimte te bieden aan mensen om samen te komen voor allerlei doelen: vergaderingen, meetings, feesten en evenementen. De zaal "De Kapel" is het paradepaardje met glas-in-loodramen en een houten koepelspits met beschildering. Een deel van het gebouw wordt verhuurd aan het museum van de Tweede gidsen en aan de gemeente Zelzate.

BRONNEN

FOTOMATERIAAL

Achiel De Windt - Marc Thienpont

TEKSTEN

HUYSMAN Sophie, VAN DEN BROECK Ester “De Eerste Wereldoorlog in het Meetjesland”, een thematische synthese, Comeet, 2011.

SINT-LAURENSKLOK, tijdschrift Broeders van Liefde.

TURFSTEKER, tijdschrift Heemkundige Kring Selsaete.

VAN THUYNE Dirk, “1914, De Duitsers komen”, 2010, p. 216.

<http://www.on4ckz.be>

<http://blog.zog.org/2004/01/afscheid.html>

MET DANK AAN

De leerlingen van het Koninklijk Atheneum Zelzate
De bevolkingsdienst van de gemeente Zelzate
Marc Thienpont en Arlette Janssens van de Heemkundige Kring
Achiel De Windt voor zijn postkaartenverzameling
Sabine Creve
Burgemeester Frank Bruggeman
Schepen Kristof Stevelinck

COLOFON

Een uitgave van het Koninklijk Atheneum van Zelzate en de Heemkundige Kring van Selsaete, september 2014.

VERANTWOORDELIJKE UITGEVER

Koninklijk Atheneum Zelzate

COÖRDINATIE, FOTOGRAFIE, REDACTIE EN EINDREDACTIE

Chantal Fontana - Filip Bisschop - Liselot Van Heirweghe

VORMGEVING

Chantal Fontana - Filip Bisschop - Benjamin Peeters

In het najaar van 1918 begonnen de einddagen van de Duitse bezetting. Zelzate werd zwaar verwoest: veel werd door plunderingen onbruikbaar gemaakt en wat te zwaar bleek werd kapotgeslagen.

Op de elfde dag van de elfde maand om elf uur bliezen de klaroenen op alle fronten het "staakt-het-vuren". De Duitsers hadden de wapenstilstand getekend. Een oorlog die meer dan vier jaar duurde was ten einde. Er was eindelijk vrede, de bezetting was voorbij. België had een zware tol betaald! In Zelzate vielen verschillende militaire en burgerlijke slachtoffers, wiens namen we nu nog terugvinden op verschillende oorlogsmonumenten. Een eeuw geleden, maar toch rusten de vele doden nog op onze kerkhoven en worden ze jaarlijks herdacht. Dankzij hun moed en inzet overleefden vele burgers het (getuige hiervan is de onderstaande foto). Deze klas uit het schooljaar 1918 bedankte de Amerikanen voor de geschonken voedselhulp tijdens de oorlog.

Na het lezen van deze brochure kunnen we allemaal tot dezelfde conclusie komen: "Nooit meer Oorlog!"

Voor meer info: bezoek onze website: <http://go-zelzate.be>

1918 - 5de klas - Mr. Van Bergen René

Met steun van de
Vlaamse overheid

Gemeentebestuur
Zelzate

